

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
РАДА ПО ВИВЧЕННЮ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ УКРАЇНИ**

ВОЛОШИНА СВІТЛАНА ВАСИЛІВНА

УДК 622.7 : 658.3.018

**УПРАВЛІННЯ ПРОДУКТИВНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА
(на прикладі гірничо-збагачувальних
комбінатів Криворізького басейну)**

Спеціальність 08.07.01 - Економіка промисловості

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

КИЇВ - 1999

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі менеджменту та ринкових відносин Криворізького технічного університету Міністерства освіти України.

Науковий керівник - кандидат технічних наук, доцент
Бевз Микола Дмитрович -
Криворізький технічний університет,
доцент кафедри менеджменту та ринкових відносин

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, професор **Федорищева Аліна Микитівна** - Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України, завідувач відділом проблем розвитку і розміщення виробничого потенціалу

кандидат економічних наук, доцент **Кістанов В'ячеслав Павлович** - Науково-дослідний гірничорудний інститут (м.Кривий Ріг), завідувач лабораторією економіки та управління виробництвом

Провідна установа:

Інститут економіки НАН України, відділ промислового потенціалу, м. Київ

Захист відбудеться “ 10 ” травня 1999 р. о 11⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.160.01 Ради по вивченню продуктивних сил України НАН України за адресою: 252032, м. Київ - 32, бульвар Шевченка, 60.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Ради по вивченню продуктивних сил України НАН України за адресою: 252032, м. Київ - 32, бульвар Шевченка, 60.

Автореферат розісланий “ 6 ” квітня 1999 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доктор географічних наук

П.С.Коваленко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Погіршення впливу факторів зовнішнього середовища на результати діяльності українських товаровиробників у сучасних умовах господарювання вимагає активного пошуку шляхів, направлених на підвищення конкурентоспроможності продукції та ефективності виробництва в ці-

лому. Аналіз причин критичного стану промислових підприємств України та розробка дійових заходів щодо його подолання потребують використання відповідного ринковим реаліям аналітичного апарату. Традиційні методи економічного дослідження в нових умовах поверхово оцінюють стан підприємств, слабо пов'язані з їхніми нагальними потребами, отже недостовірно визначають напрямки поліпшення діяльності.

Останнім часом керівники різних рангів стали приділяти надто багато уваги маркетингу, відсовуючи проблеми виробництва на другий план. Між тим, неважко показати, що єдиним шляхом до економічного зростання країни є забезпечення високого рівня продуктивності підприємств у ключових галузях, до числа яких належить гірничо-металургійний комплекс.

Продуктивність є важливою економічною категорією, яка характеризує ефективність процесу праці і вимірюється відношенням випуску продукції до окремих або до всіх видів витрат. Поданий теоретичний постулат набуває великого практичного значення на рівні підприємств, тому що саме тут безпосередньо формується результат прийняття управлінських рішень на будь-якому рівні. Продуктивність, розрахована за даними про випуск та витрати окремого підприємства, розглядається як продуктивність підприємства.

Накопичений зарубіжними підприємствами ринковий досвід свідчить про широке застосування показників продуктивності для оцінки використання окремих виробничих ресурсів та ефективності виробництва в цілому. У вітчизняній практиці найбільшого поширення набули тільки показники продуктивності праці, які служать вимірювачами ефективності використання лише одного виробничого ресурсу – праці. Таке обмежене розуміння цього поняття в умовах широкого впровадження у виробництво технічних та інформаційних засобів зумовлює непридатність показників продуктивності живої праці до всебічного економічного аналізу та визначення стратегічних аспектів діяльності підприємств.

Як свідчить вітчизняна практика, в теперішній час прийняттю ефективних управлінських рішень з продуктивності стають на заваді теоретичні та методологічні проблеми визначення її дійсної економічної сутності, показників оцінки рівня, розробки механізму інтеграції із загальним фінансовим аналізом та плануванням. Це негативно відображається на побудові методологічних обґрунтувань показників продуктивності та призводить до відриву вимог практики від існуючих наукових положень.

Одночасно з цим підходи зарубіжних дослідників до управління продуктивністю характеризуються своєю розрізненістю, інколи тільки декларуванням окремих положень. Менш за все вивчені питання включення витрат основного капіталу в модель багатофакторного вимірювання продуктивності, що особливо актуально в період зростання технічної оснащеності виробництва. Існуючі під-

ходи не відображають й наявних змін якості продукції, розвиток інфляційних процесів та інші труднощі функціонування підприємств в умовах економічної кризи, що ускладнює розробку моделей планування продуктивності.

Актуальність даного напрямку дослідження зумовила вибір теми дисертаційної роботи, визначила її логіко-структурну побудову та коло питань, що в ній розглядаються.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація має безпосередній зв'язок з програмою науково-дослідних робіт Криворізького технічного університету щодо використання виробничих ресурсів Кривбасу, а також пов'язана з планом наукових робіт Криворізького економічного інституту КНЕУ. Зокрема, основу дисертації складають результати досліджень, проведених автором за держбюджетною темою "Оцінка ефективності роботи підприємств в умовах інфляції."

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є обґрунтування теоретико-методологічних і практичних підходів до розробки економічного механізму управління продуктивністю підприємства, реалізація яких спрямована на створення умов довгострокового ефективного функціонування.

Відповідно до зазначеної мети в роботі були поставлені і вирішувалися наступні завдання:

- систематизувати існуючі теоретичні підходи до визначення продуктивності підприємства, управління за критерієм продуктивності та методологічні аспекти вимірювання і оцінки її рівня;

- узагальнити основні зовнішні і внутрішні фактори, які впливають на динаміку продуктивності залізорудних підприємств України в період становлення ринкових відносин;

- здійснити аналітичні дослідження динамічних змін факторної продуктивності гірничо-збагачувальних комбінатів Кривбасу з визначенням взаємозв'язків між її складовими елементами, а також виявити вплив продуктивності на витратність виробництва;

- розробити пропозиції щодо створення економічних умов для впровадження механізму управління підприємством за критерієм продуктивності.

Предмет та об'єкт дослідження. Предметом дисертаційного дослідження є комплекс теоретичних та методологічних питань вимірювання, оцінки та планування ступеня використання виробничих ресурсів та ефективності здійснення процесу управління.

Об'єктом дослідження обрано гірничо-збагачувальні комбінати Криворізького басейну, які виробляють 81,6% товарної залізної руди України та є, таким чином, головними її постачальниками на внутрішній та зовнішній ринки.

Методологія і методика дослідження. Теоретико-методологічною основою дисертаційної роботи є діалектичні закони пізнання економічних процесів,

положення сучасної економічної теорії, конвенції Міжнародної організації праці, наукові праці провідних вітчизняних і зарубіжних дослідників, законодавчі та нормативні акти з господарських питань.

Для узагальнення теоретичного матеріалу за темою дисертації вивчено та використано праці О.М.Алимова, Д.П.Богині, І.К.Бондаря, П.П.Борщевського, Р.В.Гаврилова, Н.П.Гончарової, Г.Девіса, С.І.Дорогунцова, Г.Емерсона, Д.Кендріка, В.Леонтєва, В.С.Міщенко, В.В.Новожилова, Д.С.Сінка, П.А.Страссмана, С.Г.Струмліна, С.Фабріканта, А.М.Федорищевої, О.А.Френ-келя та інших вчених. Аналіз вихідної інформації та обґрунтування наукових теоретичних і практичних положень виконано з використанням загальнонаукових, статистичних та математичних методів дослідження.

Джерелами аналітичної інформації послужили статистичні матеріали та інформаційно-аналітичні огляди Мінпромполітики України, концерну “Укррудпром”, науково-дослідних інститутів, звіти залізрудних комбінатів Кривбасу, результати власних досліджень автора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у наступному:

- розроблено комплексну систему показників вимірювання факторної та загальної продуктивності підприємства, в основі якої лежить врахування споживчих властивостей продукції, найбільш достовірних вимірювачів виробничих витрат та повне охоплення останніх за складом та джерелами утворення;

- запропоновано новий підхід до визначення управління продуктивністю підприємства, під яким розуміється виділення контрольованих фінансових витрат та розробка заходів щодо їхньої мінімізації;

- обґрунтовано методику визначення контрольованих фінансових витрат підприємства, до складу яких належать втрати внаслідок непродуктивного використання виробничих ресурсів і неінфляційного непокриття витрат;

- запропоновано впровадження показника загальної факторної продуктивності, який характеризуватиме вихід продукції на одиницю контрольованих підприємством виробничих витрат і який повинен стати основним економічним індикатором його внутрішнього стану;

- визначено методичні основи дослідження впливу елементів доходної складової витрат основного капіталу (частки виробничих накопичень та рентабельності основного капіталу) на продуктивність;

- удосконалено методику оцінки продуктивності управлінської праці на основі визначення її зв'язку із стратегічним положенням підприємства.

Практичне значення одержаних результатів. Теоретичні дослідження, які виконані в рамках дисертації, складають основу практичних рекомендацій, спрямованих на довгострокове забезпечення прибутковості підприємств. До них відносяться:

- методика визначення необхідного зростання факторної продуктивності

для компенсації наявних фінансових втрат у зв'язку із зниженням ефективності виробництва;

- створення інтегрованої моделі оцінки та планування продуктивності підприємства, яка базується на поєднанні виробничого і фінансового аналізу та планування;

- визначення оптимального рівня продуктивності управлінської праці, що відповідає прогнозованому стратегічному положенню підприємства.

Подані в дисертаційній роботі пропозиції відносно побудови механізму управління продуктивністю призначені для достовірного діагностування економічного стану підприємств гірничо-металургійного комплексу, визначення стратегічних пріоритетів у їхньому розвитку. Розробки автора можуть стати підґрунтя для аналітичних досліджень в інших галузях промисловості.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота виконана здобувачем цілком одноосібно. Автору належать усі подані в дисертації та авторефераті наукові результати, пропозиції і висновки, які відображають особистий погляд на комплекс питань з вимірювання, оцінки і планування ступеня використання виробничих ресурсів та здійснення управління за критерієм продуктивності.

Апробація та реалізація результатів дослідження. Основні положення, висновки та пропозиції виконаного дисертаційного дослідження доповідались і отримали позитивну оцінку на Міжнародних науково-практичних конференціях: “Маркетинг у системі управління підприємством” (м. Київ, 1996р.), “Реструктуризація економіки та інвестиції в Україні” (м. Чернівці, 1998р.); учбово-методичній конференції “Комп’ютерні технології в учбово-методичній, науковій та зовнішньоекономічній діяльності вищих навчальних закладів України” (м. Київ, 1997р.), наукових конференціях професорсько-викладацького складу Криворізького економічного інституту КНЕУ (1995 – 1998 р.р.), засіданні кафедри економіки підприємств вищезазначеного інституту (березень 1998 р.).

Ряд пропозицій автора впроваджено в практику діяльності економічних служб ВАТ “Північний ГЗК” (акт від 7.10.1998р.), КДГМК “Криворіжсталь” (довідка № 112-538), підприємств концерну “Укррудпром” (довідка № УР-10/826). Положення і результати наукового дослідження використовуються у навчальному процесі підготовки фахівців у Криворізькому економічному інституті (довідка № 01-193).

Публікації. За результатами проведених досліджень автором опубліковано 11 наукових праць загальним обсягом 2,34 др.арк., у тому числі 5 статей у фахових виданнях (1,44др.арк.).

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел з 123 найменувань, 46 додатків і містить 24 таблиці та 25 рисунків. Повний обсяг роботи становить 252

сторінки, в тому числі таблиці складають 17 сторінок, рисунки – 10, список літературних джерел – 9, додатки - 76.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У першому розділі “Теоретико-методологічні основи продуктивності та процесу управління нею” розглянуто розбіжності у підходах до визначення категорії продуктивності і місця показників оцінки її рівня в системі індикаторів економічного стану суб’єктів господарювання.

Узагальнення літературних джерел з питань теорії та методології продуктивності показало, що орієнтація на зростання продуктивності не є принципово новим підходом до оцінки економічної ефективності діяльності підприємств. Вона відображає зміщення акцентів з оцінки поточного стану підприємства на оцінку його стану в перспективі. Встановлено, що, незважаючи на істотне зростання в загальних витратах підприємств витрат уречевленої праці, вітчизняні теоретики та практики до теперішнього часу приділяють більше уваги дослідженню продуктивності живої праці. Пропозиції С.Г.Струмліна, В.В.Новожилова, Р.В.Гаврилова та інших вчених щодо переходу до розрахунків загальної продуктивності не знайшли до сих пір широкої підтримки в наукових колах.

У дисертації доведено, що в сучасних умовах господарювання показники продуктивності живої праці мають невелику операційну цінність, тим більше, якщо вони розглядаються відокремлено від системи показників оцінки загальної ефективності виробництва. Враховуючи доробки зарубіжних дослідників та рішення Міжнародної організації праці з питань продуктивності, обґрунтовано, що економічна категорія продуктивності повинна характеризувати обсяг споживчих вартостей, створених на одиницю витрат виробничих ресурсів. Наведене визначення продуктивності дозволяє одночасно врахувати інтереси виробника, зацікавленого в економії витрат, та інтереси споживача продукції, який задовольняє свої потреби як її кількістю, так і якістю. При цьому акцентується увага керівництва не тільки на необхідності урахування сукупних виробничих витрат, але й на обов’язі споживчих вартостей (на відміну від фізичного обсягу продукції). Крім того, зазначений підхід до продуктивності дозволяє вітчизняним підприємствам інтегруватися в світову економічну систему.

Для успішного функціонування механізму управління продуктивністю підприємства необхідно економічно обґрунтовано визначати коло показників, які дають уяву про раціональність використання усіх виробничих ресурсів, проводити повну оцінку характеру їх зміни, розробляти програми щодо використання виявлених резервів та контролю реалізації останньої, тобто послідовно розглядати замкнутий цикл завдань, вирішення яких й являє собою процес управління

продуктивністю .

У дисертації дано аналітичну оцінку проблем низького рівня продуктивності залізорудних підприємств України в умовах трансформації її економічної системи в ринкову, виявлено, що побудова ефективних моделей продуктивності ускладнюється негативною дією великого числа зовнішніх та внутрішніх факторів. У роботі зроблено висновок, що, хоча передумови виникнення проблем, які обумовили стійку тенденцію зниження продуктивності, були у більшості зумовлені об'єктивними факторами (попередньою технологічною відсталістю, погіршенням специфічних галузевих умов та труднощами переходу до ринкової економіки), однак у вирішальній мірі їхнє загострення відбувалося як внаслідок грубих помилок у проведенні державної економічної політики, так і у результаті інертності управлінського персоналу гірничих підприємств відносно методів, які використовуються ним у роботі і які відображають величезний розрив між практикою і передовою теорією.

У другому розділі “Економічний аналіз та оцінка продуктивності гірничо-збагачувальних комбінатів Кривбасу” аналізуються тенденції продуктивності підприємств за частковими показниками, досліджується система зв'язків факторів залізорудного виробництва, здійснюється оцінка продуктивності за витратами.

Здійснена в роботі ревізія показників продуктивності, які застосовуються залізорудними комбінатами Кривбасу, та оцінка динаміки їхньої зміни показали, що механізм управління продуктивністю на підприємствах відсутній. Цей висновок підтверджується наступним:

- перелік показників для оцінки продуктивності обмежений. Так, оцінка продуктивності живої праці здійснюється на рівні комбінатів лише за показником виробітку товарної продукції в порівняльних цінах на одного працівника промислово-виробничого персоналу (ПВП). Використання основних засобів у виробництві оцінюється фондівдачею, а матеріальних ресурсів - зміною норм витрат у розрізі їхніх окремих видів. Узагальнююча оцінка використання всіх виробничих ресурсів не проводиться, що свідчить про відсутність надійної і вичерпної інформації для прийняття ефективних управлінських рішень;

- звужено період порівняння звітної інформації. Якщо до 1991 р. оцінка товарної продукції з метою визначення ефективності виробництва виконувалася в цінах станом на 01.01.1982 р., то з 1992 р. її розрахунок, а також продуктивності праці здійснюється в цінах двох суміжних років. Фондовіддача з 1992 р. розраховується тільки в цінах відповідних років, що виключає можливість будь-яких порівнянь цього показника. Оцінка віддачі сукупних матеріальних ресурсів теж не проводиться. Вважаємо, що обмеження часового ряду інформації в умовах розвитку інфляції та конкуренції товаровиробників при інертності керівництва призводить до ненадійності планів, що розробляються;

- довгострокова оцінка зміни часткових показників продуктивності залізрудних комбінатів Кривбасу з виділенням двох періодів в їхньому розвитку виявила в період нарощування товарного випуску продукції (до 1989р.) тенденцію підвищення продуктивності праці та витрат матеріалів при одночасному зниженні продуктивності основного капіталу, а за час економічної кризи - погіршення використання усіх ресурсів, особливо робочої сили та основного капіталу;

- окреме дослідження системи факторів гірничо-збагачувального виробництва, мета якого полягала у додатковому врахуванні одночасного взаємного впливу зміни усіх ресурсів на випуск, їх взаємозамінності, дозволило зробити висновок: головним фактором у процесі збагачення залізних руд є основний капітал, ріст ефективності використання якого оцінюється через підвищення продуктивності праці та продуктивності витрат матеріалів;

- включення до аналізу продуктивності підприємства умови змінності факторних цін показало переважний вплив на зміну загальних питомих витрат зміни продуктивності витрат матеріалів, що пов'язано із стійкою тенденцією збільшення їхньої частки в собівартості. Однак посилення негативного впливу зовнішніх факторів на витратність виробництва в 90-х роках призвело до зниження вимог щодо використання всіх виробничих ресурсів.

У третьому розділі “Розробка моделі управління факторною продуктивністю підприємства” обґрунтовано загальні рекомендації до розробки та впровадження механізму управління продуктивністю підприємства, викладені запропоновані інтегрована багатofакторна модель оцінки та планування продуктивності підприємства і методика оцінки продуктивності управлінської праці та інформаційних технологій.

Подолання негативних тенденцій в діяльності гірничо-збагачувальних комбінатів Кривбасу пов'язується автором зі створенням механізму управління продуктивністю підприємства. Він повинен базуватися на концепції виробничої функції у відповідності із повним економічним змістом поняття продуктивності та в межах відомої у світовій практиці багатofакторної моделі вимірювання продуктивності (БФМВП).

Відповідно до поданої структурно-логічної схеми процесу управління продуктивністю підприємства (рис.1) на 1-му етапі пропонується створити систему взаємопов'язаних показників продуктивності підприємства, для чого



Рис. 1 Процес управління продуктивністю підприємства

необхідно :

- коригувати показники продуктивності на зміну якості продукції. Визначено, що динаміка якості істотно позначається на змінах продуктивності підприємства при незначних коливаннях випуску продукції, що мало місце до 1989 р. Однак неврахування цього фактору в умовах економічної кризи та пов'язаного з нею розвитку інфляції може призвести до послаблення уваги відносно невисокої якості продукції;

- доповнити оцінку витрат живої праці часом, відпрацьованим ПВП підприємства. Причому виробіток на відпрацьовану людино-годину має бути основним у групі показників продуктивності праці, тому що він найбільш точно враховує аспект різниці часу прикладення робочої сили. Виконане порівняння показників виробітку виявило, що при зростанні товарного випуску продукції оцінка виробітку на основі чисельності зайнятих призводить до завищення темпів росту продуктивності праці, а в умовах економічної кризи - до завищення темпів її зниження;

- вимірювати продуктивність основного капіталу в ринкових умовах, де має місце циклічний характер розвитку виробництва, співвідношенням випуску продукції та капіталу, що застосовується, або, що рівнозначно, відношенням виробничої потужності до наявного капіталу;

- оцінювати продуктивність матеріальних витрат, для чого потрібно систематично розраховувати індивідуальні для кожного підприємства дефлятори на основі визначеної вибірки ресурсів-представників;

- обчислювати загальну продуктивність підприємства через відношення товарного випуску продукції до сумарних витрат з урахуванням усіх ресурсів через їхній облік в порівняльних цінах і ставках на використану частину засобів виробництва та послуг;

- привести облік сукупних витрат в оцінці загальної продуктивності у відповідність до класичного визначення витрат підприємницької діяльності, яке не робить межі в джерелах їх утворення.

Співставлення структури сукупних витрат за джерелами їх утворення показало, що матеріальні витрати цілком формуються за рахунок собівартості. Витрати на оплату праці й основного капіталу формуються також і за рахунок прибутку, причому частка останнього джерела постійно збільшується, а за витратами на оплату праці є нині переважною.

Повні витрати основного капіталу (ВК) для оцінки продуктивності підприємства визначаються за формулою:

$$BK = \sum_{i=1}^n \frac{OK_{i1}}{I_{i1}} (H_o^{am} + H_o^{tp}) / 100, \quad (1)$$

де OK_{i1} - повна вартість i -го виду основного капіталу, що застосовується у виробництві, в поточних цінах;

$I_{ці}$ - індекс цін на i -й вид капіталу;

$H_o^{ам}$ - середня норма амортизації базисного періоду;

$H_o^{пр}$ - норма прибутку на основний капітал у базисному періоді.

Доходний компонент у витратах основного капіталу розглядається як витрати прибуткового продукту на розширення виробництва продукції в темпі приросту $H^{пр}$, де:

$$H^{пр} = Ч^н \times P^{ок}, \quad (2)$$

де $Ч$ - частка виробничих накопичень у чистому прибутку;

$P^{ок}$ - рентабельність основного капіталу.

Окреме дослідження впливу норми накопичення та ефективності використання основного капіталу на загальну факторну продуктивність підприємства показало, що тенденція зниження останньої на 82,6% зумовлена саме зменшенням частки накопичень.

На думку автора дисертації, управління продуктивністю підприємства слід зосередити на факторних витратах. Це обумовлено тим, що інші витрати (за винятком додаткових факторних, які здійснюються за рахунок прибутку) формуються здебільшого під впливом зовнішнього середовища. У зв'язку з цим пропонується ввести до наукового обертання аналітичний показник загальної факторної продуктивності підприємства (ЗФП), який розраховується за формулою:

$$ЗФП = \frac{\Pi}{МВ + ЗОП + ВК}, \quad (3)$$

де Π - сукупна продукція підприємства в цінах базисного періоду;

$МВ$ - матеріальні витрати на випуск продукції в порівняльних цінах базисного періоду;

$ЗОП$ - загальні витрати на оплату праці в ставках базисного періоду;

$ВК$ - повні витрати основного капіталу в ставках базисного періоду.

Реалізація поданих пропозицій в межах БФМВП дозволяє об'єктивно оцінити рівні факторної та загальної продуктивності підприємства. При цьому чітко визначаються напрямки зміни показників, їхній вплив на прибутковість підприємства, що в сукупності характеризує обсяг робіт 2-го етапу розробки та впровадження механізму управління за критерієм продуктивності.

Однак оцінка продуктивності гірничо-збагачувальних підприємств Кривбасу на основі БФМВП показала непорівняльність розміру величини прибутку

внаслідок змін у продуктивності та у покритті витрат. Наслідком такої оцінки постає ігнорування проблеми незадовільного використання виробничих ресурсів. Тому важливою проблемою є відокремлення впливу інфляційного зростання цін на прибуток, однакового для усіх споріднених підприємств. Це дає можливість визначити розмір контрольованих фінансових витрат підприємства.

Слід підкреслити, що розвиток інфляції впливає на прибуток через зміну цін на окремі складові процесу виробництва: матеріальні ресурси, працю, основний капітал, продукцію. Кожна галузь має своє інфляційне середовище, що обумовлено специфікою виробництва самої продукції. Тому в розрахунках динаміки прибутковості виробництва потрібно одночасно враховувати галузеві темпи інфляції збуту та інфляції витрат за їх видами. Запропоновано з урахуванням індексів інфляції збуту ($I_{ИНФЛ}^{ЗБ}$) та інфляції витрат ($I_{ИНФЛ}^B$) розрахунок впливу на прибуток кон'юнктурних змін цін ($\Delta\Pi_{КЗМ}$) здійснювати за наступною формулою:

$$\Delta\Pi_{КЗМ} = \left(\frac{I_{Ц}^{ПРОД}}{I_{ИНФЛ}^{ЗБ}} - \frac{I_{Ц}^{РЕС}}{I_{ИНФЛ}^B} \right) \times B_0, \quad (4)$$

де $I_{Ц}^{ПРОД}$ - індекс цін на сукупну продукцію підприємства;

$I_{Ц}^{РЕС}$ - індекс цін на окрему групу ресурсів (або на їх сукупність) підприємства;

B_0 - витрати по групі ресурсів (або їх сукупності) в базисному періоді.

Вплив на прибуток інфляційних процесів визначається як залишок його загальної зміни після вирахування фінансового виграшу (втрати) від зміни продуктивності підприємства та кон'юнктурних змін цін.

Визначення розміру інфляційного зростання прибутку дозволяє до-сліджувати його структуру в залежності від джерел утворення. Але для розробки механізму управління підприємством важливо знати розмір контрольованих фінансових результатів діяльності. Тому автор вважає, що управління продуктивністю підприємства в остаточному підсумку зводиться до визначення контрольованих фінансових витрат та розробки заходів щодо їхньої мінімізації. Найвища ефективність буде досягнута при нульових фінансових втратах. Загальні фінансові втрати, що мають бути перекриті зростанням факторної продуктивності підприємства, складаються з витрат внаслідок непродуктивних витрат та програшу в кон'юктурі. Отже, результатом підвищення продуктивності має бути приріст прибутку, що чисельно дорівнює вищеназваним фінансовим втратам.

Результати розрахунків фінансових витрат по Північному ГЗКу на основі БФМВП свідчать, що реальні втрати прибутку склали 126,7млн.грн., розмір і

структуру яких можна вважати стратегічними “прогалинами” комбінату. Оцінка загальних збитків показала, що майже половина їх (49,2%) припадає на витрати основного капіталу, 30,2% - на матеріальні витрати та 20,5% - на витрати по оплаті праці. Близько 40% реальних збитків пов’язано з непродуктивним використанням ресурсів, з них 60,9% - з погіршенням використання капіталу, 20,7% - робочої сили та 9,4% - сукупних матеріалів. Хоча основна частина реальних збитків Північного ГЗКу пов’язана з неінфляційним непокриттям витрат, однак в умовах високої витратності залізорудної продукції в основі фінансового планування повинна стати розробка заходів щодо підвищення факторної продуктивності. Причому саме її зростання є основним засобом компенсації збитків, тому що дії, спрямовані на поліпшення використання виробничих ресурсів, цілком підконтрольні керівництву будь-якого підприємства.

Для визначення розміру підвищення факторної продуктивності підприємства, що має компенсувати наявні фінансові втрати, була розроблена модель, яка описує залежність реального прибутку від ступеня використання виробничих ресурсів відносно трьох основних факторів виробництва. Її практична реалізація визначила розміри необхідного зростання часткової та загальної факторної продуктивності Північного ГЗКу (табл. 1).

Таблиця 1

Плановане збільшення факторної продуктивності для компенсації наявних фінансових втрат та його вплив на показники діяльності Північного ГЗКу (2010 р. у % до 1995 р.)

Показники	Варіанти зростання загальної факторної продуктивності		
	Покриття непродуктивних витрат	Відшкодування втрат через кон’юнктурні зміни у цінах	Повне покриття контрольованих фінансових втрат
1. Продуктивність праці	63,8	45,3	109,1
2. Продуктивність основного капіталу	54,0	53,7	107,7
3. Продуктивність (ефективність використання) матеріальних ресурсів	15,3	105,8	121,1
	38,5	75,3	113,8

4. Загальна факторна продуктивність	53,8	53,4	107,3
	-6,2	5,6	-0,6
5. Товарний випуск			
6. Чисельність ПВП	51,3	75,4	126,7
7. Зростання прибутку (млн. грн.)			

Наведені результати свідчать, що найбільший приріст факторної продуктивності комбінату має бути забезпечено у відношенні переважної групи ресурсів, а саме матеріалів. Для досягнення планованих рівнів продуктивності товарний випуск Північного ГЗКу 1995 року необхідно збільшити майже удвічі, що дозволить істотно підвищити рівень освоєння проектних потужностей та скоротити витрати виробничих ресурсів.

Загальна програма заходів щодо підвищення продуктивності Північного ГЗКу (3-й етап процесу управління) повинна складатися з переважною орієнтацією на поліпшення використання основного капіталу та його “розчистку”. До інших заходів слід також віднести перегляд штатно-посадових розкладів з метою створення оптимальних за чисельністю структур управління, скорочення допоміжних служб за рахунок їхньої централізації в регіоні у цілому. Особливе значення має пошук дешевих джерел енергії, підвищення якості залізорудної продукції та збільшення частки виробничих накопичень для оновлення технічних засобів.

Співставлення динаміки продуктивності усіх гірничо-збагачувальних комбінатів Кривбасу показало їх майже повну ідентичність. Це підтверджує те, що рекомендації щодо підвищення продуктивності Північного ГЗКу в рівній мірі можуть бути використані на інших залізорудних комбінатах.

Враховуючи, що результат виробничо-господарської діяльності підприємства також залежить і від управлінських факторів, вважаємо необхідним окремо досліджувати ефективність здійснення процесу управління. Для цього слід організувати повний облік витрат на управління з відокремленням витрат на інформаційні технології та на основі методу розкладення загальної доданої вартості визначати продуктивність управлінської праці та інформаційних технологій.

Однак ефект від впровадження інформаційних технологій не можна звести лише до здешевлення процесу управління. Головна мета автоматизації управлінської праці полягає у можливості охоплення більшого масиву ринкової інформації та своєчасності прийняття управлінських рішень, що є протидією зниженню прибутковості роботи підприємства. Отже, результат ефективності процесу управління, у тому числі й інформаційних технологій, пропонується пов'язати із стратегічним положенням підприємства, яке визначається такими

показниками як ринкова частка, балансовий прибуток, рентабельність основного капіталу.

Реалізація моделі залежності реального прибутку від зміни продуктивності управлінської праці підтверджує, що оптимальний її рівень буде забезпечено при повній ліквідації контрольованих фінансових втрат. Як раз це збільшить додану управлінням вартість і додатково зекономить витрати на управління майже на 15%.

Для здійснення контролю за реалізацією програм підвищення продуктивності підприємства (4-й етап процесу управління) пропонується створити відділ оцінки продуктивності. Його функції полягатимуть у накопиченні вихідної інформації стосовно факторної продуктивності, її обробці у вигляді удосконаленої БФМВП, а також у розробці декількох сценаріїв досягнення визначеного розміру сукупних витрат на основі різних варіантів прогнозних цін на ресурси та продукцію. В подальшому на основі варіанту, якому буде віддана перевага, розроблятимуться конкретні заходи.

ВИСНОВКИ

1. Встановлено, що продуктивність є однією з базових економічних категорій, кількісна оцінка якої всебічно характеризує стан і розвиток підприємства. Виходячи з “широкого” розуміння продуктивності, її вплив на результати діяльності підприємства проявляється в зміні сукупних витрат на випуск одиниці продукції.

2. Вирішення проблем, пов’язаних із зниженням витратомісткості продукції, неможливе без створення системи управління продуктивністю підприємства, яка містить в собі розробку достовірних вимірників продукції та витрат, оцінку рівнів продуктивності, прийняття відповідних до результатів попередньої оцінки управлінських рішень та здійснення контролю за їх проведенням.

3. З метою повної характеристики результативності виробничого процесу запропоновано створити систему взаємопов’язаних показників продуктивності. На відміну від існуючого підходу до аналізу продуктивності, обґрунтовано доцільність проведення оцінки не за розміром наявних виробничих ресурсів, а за ресурсами, що дійсно застосовуються у виробництві. Це дає можливість відокремити вплив зовнішніх факторів та правильно визначити напрямки поліпшення діяльності підприємства в цілому.

4. Оцінка продуктивності підприємства лише за частковими показниками є недостатньою, оскільки вона не пов’язана з фінансовим аналізом та плануванням. З метою інтеграції управління виробництвом з управлінням фінансами удосконалено типову форму БФМВП шляхом відокремлення впливу інфляції на прибутковість і визначення контрольованих фінансових втрат.

5. Загальні контрольовані фінансові втрати підприємства, які складаються із втрат внаслідок непродуктивного використання ресурсів та неінфляційного непокриття витрат, мають бути перекриті зростанням факторної продуктивності. Для визначення його розміру розроблено модель залежності реального прибутку підприємства від факторної продуктивності. На основі одержаних значень і прогнозів попиту на продукцію визначено плановані техніко - економічні показники діяльності підприємства.

6. Економічно обгрунтовано новий підхід до управління продуктивністю підприємства. Воно має бути зосереджене не на усіх виробничих витратах, а лише на факторних, розмір і характер використання яких цілком підконтрольні будь-якому підприємству.

7. Визначено, що збільшення питомої ваги прибуткового продукту, який спрямовується на формування факторних витрат, зумовлює необхідність розрахунків часткової та загальної факторної продуктивності на основі повних факторних витрат.

8. Для оцінки ступеня впливу витрат основного капіталу, що є ключовим фактором гірничо-збагачувального виробництва, на загальну продуктивність доцільним вважається виділення у доходній складовій витрат частки виробничих накопичень та рентабельності основного капіталу.

9. Зростання витрат на управління та інформаційні технології в умовах зниження результативності виробництва обумовило необхідність визначення продуктивності управлінської праці через розкладення доданої вартості за факторами виробництва з урахуванням повних управлінських витрат. Між тим повна оцінка ефективності управлінської праці повинна визначатися не лише показниками продуктивності, але й мірою їхнього впливу на стратегічне положення підприємства у ринковому середовищі. Оптимальний рівень продуктивності управлінської праці забезпечується за умов ліквідації визначених контрольованих фінансових втрат та удосконалення самої структури управління.

10. Впровадження запропонованого автором методичного підходу до розробки механізму управління продуктивністю підприємства забезпечує його довгострокове прибуткове функціонування, значно підвищує оперативність та обгрунтованість управлінських рішень.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ НАУКОВИХ ПРАЦЬ

1. Волошина С.В. Разработка механизма управления производительностью Северного горно-обогатительного комбината // Новое в технологии, технике и экономике переработки минерального сырья. Ч. 1: Сб. научных трудов. - Кривой Рог: Изд-во ин-та Механобрчермет. - 1998. - С. 149-156.

2. Волошина С.В. Экономическое обоснование оптимального соотношения

ресурсов в оценке совокупной производительности горно-обогатительного комбината // Придніпровський науковий вісник. Економіка. - 1998. - № 34 (101). -

С. 1-9.

3. Волошина С.В. Совершенствование оценки потока ресурсов в модели управления производительностью предприятия // Придніпровський науковий вісник. Економіка. - 1998. - № 34 (101).-С. 9-14.

4. Волошина С.В.Оцінка продуктивності управлінської праці та інформаційних технологій на залізородних комбінатах Кривбасу // Придніпровський науковий вісник. Економіка. - 1998. - № 48 (115).-С. 34-39.

5. Волошина С.В. Інтегрована багатофакторна модель оцінки та планування продуктивності підприємства // Придніпровський науковий вісник. Економіка. - 1998. - № 48 (115).-С. 39-43.

6. Егорова И.Г., Волошина С.В. Влияние воспроизводства и эффективности использования основных фондов на производительность и финансовые результаты горно-обогатительного комбината // Разработка рудных месторождений. - Кривой Рог: КТУ.- 1996.- Выпуск №59.- С.5-9.

7. Волошина С.В. Методологические проблемы измерения и оценки производительности // Разработка рудных месторождений. - Кривой Рог: КТУ.- 1996.- Выпуск №59.- С.9-12.

8. Волошина С.В. Исследование тенденций производительности труда на горно-обогатительных комбинатах Кривбасса // Научно-инженерные проблемы горно-металлургического комплекса.-1997.- №3.-С.20-22.

9. Волошина С.В. Учет конъюнктурных изменений на рынке ресурсов в управлении совокупной производительностью железорудных предприятий // Праці Міжнар. конф. “Маркетинг у системі управління підприємством”. – К.: КДЕУ. – 1996.-С.23-24.

10. Волошина С.В. Егорова І.Г. Оцінка впливу розміру витрат інвестованого основного капіталу на продуктивність підприємства // Праці учбово-метод. конф. “Комп’ютерні технології в учбово-методичній, науковій та зовнішньоекономічній діяльності вищих навчальних закладів України”. - К.: УФІМБ.-1998.-С.24-26.

11. Волошина С.В. Використання показників факторної і загальної продуктивності в оцінці доцільності реструктуризації гірничо-збагачувального виробництва // Праці Міжнар. конф. “Реструктуризація економіки та інвестиції в Україні”. - Чернівці: ЧДУ.-1998.-С.90-91.

У працях, написаних у співавторстві, особистий внесок автора полягає: [6] - в розробці методичних підходів до забезпечення порівняльності вартісних показників та у визначенні норм заміщення праці капіталом, [10] - в розробці методики дослідження складу витрат основного капіталу.

АНОТАЦІЯ

Волошина С.В. Управление продуктивностью предприятия (на примере горно-збагачувальних комбінатів Криворізького басейну). - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.07.01 - економіка промисловості.- Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України, Київ, 1999.

У дисертації розроблено питання, які дозволяють побудувати дієздатний економічний механізм управління продуктивністю підприємства. Обґрунтовано комплексну систему показників вимірювання продуктивності, яка базується на концепції виробничої функції. Досліджено тенденції факторної продуктивності гірничо-збагачувальних комбінатів Кривбасу. Доказано необхідність управління продуктивністю через виділення контрольованих фінансових втрат та розробку заходів щодо їхньої мінімізації. Розроблено методику визначення контрольованих фінансових втрат підприємства. Запропоновано впровадження показника загальної факторної продуктивності. На основі удосконаленої багатфакторної моделі вимірювання продуктивності виконано порівняння ринкових позицій Північного ГЗКу та його конкурентів, визначено розмір підвищення продуктивності для компенсації реальних фінансових втрат, розраховано зміну основних показників при різних варіантах зростання загальної факторної продуктивності. Удосконалено методику оцінки продуктивності управлінської праці шляхом визначення її зв'язку із стратегічним положенням підприємства, встановлено її оптимальний рівень. Результати дослідження прийняті до практичного використання.

Ключові слова: управління продуктивністю, економічний механізм, факторна і загальна продуктивність, фінансові втрати, гірничо-збагачувальні комбінати.

АННОТАЦИЯ

Волошина С.В. Управление производительностью предприятия (на примере горно-обогатительных комбинатов Криворожского бассейна). - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.07.01 - экономика промышленности. – Совет по изучению производительных сил Украины НАН Украины, Киев, 1999.

В диссертации разработаны вопросы, позволяющие построить дееспособный экономический механизм управления производительностью

предприятия. Обобщены существующие отечественные и зарубежные теоретические подходы к пониманию экономической сущности производительности, уточнено основное определение данной категории. Установлены границы и условия применения частных показателей производительности, определена необходимость её обобщающей оценки на уровне основного хозяйствующего субъекта – предприятия. Обоснована комплексная система показателей измерения производительности предприятия, базирующаяся на концепции производственной функции и учитывающая изменения качественных параметров выпускаемой продукции. Предложено внедрение показателя общей факторной производительности предприятия. Систематизированы внешние и внутренние факторы, оказывающие существенное влияние на динамику производительности железорудных предприятий Украины в период формирования рыночных отношений.

Установлены тенденции факторной производительности пяти горно-обогатительных комбинатов Криворожского железорудного бассейна, исследована система связей факторов производства, выполнена оценка их влияния на объём производства, определены нормы замещения труда капиталом, выявлена зависимость между динамикой производительности и изменением структуры затрат, а также влияние сдвигов в производительности на прибыль. Установлены общие закономерности в развитии горно-обогатительного производства и причины негативных тенденций производительности в разрезе отдельных групп производственных ресурсов.

В работе установлено несовершенство существующих методологических подходов к определению приоритетов в развитии предприятия, не позволяющих акцентировать внимание руководства на аспектах повышения производительности. Аргументирована актуальность управления горно-обогатительным предприятием по критерию производительности. Разработаны рекомендации по созданию и внедрению в практику механизма управления производительностью, определены основные этапы этого процесса, дана характеристика работ на каждом из них. Доказана необходимость управления производительностью предприятия через выделение контролируемых финансовых потерь и разработку мер по их минимизации. Определен состав и разработана методика определения контролируемых финансовых потерь предприятия. На основе усовершенствованной многофакторной модели измерения производительности выполнено сравнение рыночных позиций Северного ГОКа и его конкурентов, определен размер повышения производительности для компенсации реальных финансовых потерь, рассчитаны изменения основных показателей при разных вариантах повышения общей факторной производительности. В основу прогнозных расчётов положены выявленные взаимосвязи между производительностью и

влияющими на неё переменными величинами, а также тенденции развития мирового рынка железной руды.

Учитывая капиталоемкий характер горно-обогатительного производства, разработаны методические основы исследования влияния на общую факторную производительность предприятия отдельных элементов затрат основного капитала, в частности, доли производственных накоплений. Определено, что низкий уровень производственных накоплений на предприятиях с длительным инвестиционным циклом является одной из основных причин устойчивой тенденции снижения их общей производительности, что при отсутствии централизованного финансирования может привести к полной остановке производства.

Установлено, что в условиях наметившейся тенденции существенного увеличения затрат на осуществление процесса управления горно-обогатительным производством, преимущественно за счёт вложения средств в информационные технологии, оценка производительности предприятий по факторам производства должна быть дополнена оценкой производительности управленческого труда. В диссертации предложена усовершенствованная методика оценки эффективности управленческой деятельности путем определения взаимосвязей между производительностью управленческого труда и показателями, характеризующими стратегическое положение предприятия. Апробация данной методики на практике позволила установить оптимальный уровень производительности управленческого труда на перспективу.

По результатам оценки стратегических позиций горно-обогатительных комбинатов определены направления повышения их общей факторной производительности. Обоснована необходимость создания на каждом предприятии отдела оценки производительности, отражены основные функции данной экономической службы.

Основные результаты диссертационной работы реализованы на практике при проведении экономического анализа и разработке стратегии развития предприятий горно-металлургического комплекса, а также использованы в учебном процессе подготовки экономистов высшей квалификации.

Ключевые слова: управление производительностью, экономический механизм, факторная и общая производительность, финансовые потери, горно-обогатительные комбинаты.

SUMMARY

Voloshina S.V. Works Productivity Management (based on the mining industrial integrated works of Krivbass coal basin). - Manuscript.

Dissertation for candidate's degree in Economics, speciality 08.07.01 - Industrial Economy. – Council of productive Forces Study of the National Academy of Science of Ukraine, Kyiv, 1999.

The dissertation is devoted to the construction of the effective economical mechanism of works productivity management. The complex system of measuring productivity index which is based on the conception of productivity function is given. Krivbass mining integrated works factor productivity tensions are tested. Productivity management necessity through the separation of controlled financial losses are proved and the working out measures to its minimation are proposed. Methodical approaches for controlled financial losses determination was improved. The index of total factor productivity was worked up. Based on the update multifactor measuring model for comparison of market position of the South mining integrated works and its opponents are made, the compensation productivity rising size according to real changes of total financial losses in different variants of total productivity rising was calculated. The labour productivity management mark was improved by its relations with works' strategic position and its optimal level was proposed. The main results of the author's investigation found their application in practical activity.

Key words: productivity management, economical mechanism, factor and total productivity, financial losses, mining integrated works.